

Abstrakt:

I.

Hodnoty a hodnotové soudy představují fenomény ovlivňující efektivnost působení práva jak v užším tak v širším slova smyslu. Přesněji řečeno skutečnost, zda-li určité hodnoty jsou promítnuty v obsahu práva ovlivňuje (či alespoň má potenciál ovlivnit) efektivnost práva v širším smyslu. Hodnotové soudy vztahující se k právu, tj. otázka, zda-li hodnotící subjekt (adresát právních norem jako příkazů nositele autority) věří, že právo určité hodnoty reflektuje, ovlivňuje (či alespoň má potenciál ovlivnit) efektivnost působení práva v užším smyslu. Efektivnost působení práva v užším i v širším smyslu představuje míru plnění účelů vztahujícím se k právu jako výsledek působení práva.

Efektivnost působení práva v užším smyslu představuje míru, v níž chování adresátů právních norem odpovídá obsahu práva. Účel, který zde má být plněn je snižování entropie společenských vztahů tak, aby právo mohlo vytvořit řád.

Efektivnost působení práva v širším je sama podmíněna efektivností působení práva v užším smyslu (dosažení slušné úrovně efektivnosti působení práva v užším smyslu sama představuje prostředek ve vztahu k dosahování efektivnosti působení práva v širším smyslu). V případě efektivnosti působení práva v širším smyslu je účelem, který má být realizován, je uskutečňování obecného dobrého či zajištění takového uspořádání společenských vztahů, které bude umožňovat společenskou reprodukci, tj. nikoli pouze biologickou reprodukci ale zároveň i reprodukci společenských vztahů, v rámci nichž pouze je člověk schopen žít prosperovat.

Vedle zajištění uspořádání společenských vztahů umožňujících společenskou reprodukci, což představuje nutný účel každého právního řádu nebo jiného komplexního společenského regulačního řádu, lze odlišovat ještě jiný účel, ve vztahu k němuž výše uvedený účel může být chápán jako pouhý prostředek. Tento účel je konečným účelem veškerého lidského chování a samotný obsah tohoto účelu se může lišit v závislosti na názoru konkrétní osoby jako hodnotícího subjektu stejně tak jako v i závislosti na kulturním prostředí. Přinejmenším v rámci „západního civilizačního okruhu“ však dominuje liberální koncepce spravedlnosti,

podle níž obsahem tohoto účelu je umožnit každému členovi společnosti dosahování jeho individuálních účelů.

Hodnoty představují specifická dobra, jejichž uskutečňování může být chápáno jako dosahování výše uvedených účelů. Hodnotový soud představuje mínění hodnotícího subjektu o tom, které jevy jsou hodnotami, tj. co je žádoucí jako prostředek realizace výše uvedených účelů.

II.

Vzhledem k tomu, že altruismus představuje biologicky určený motiv lidského chování, je zde dána tendence lidských bytostí k preferenci takového uspořádání vztahů ve společnosti, které bude vyhovovat zajišťování optimálních podmínek pro umožnění společenské reprodukce. Efektivnost působení práva v užším smyslu je tak podmíněna právě takovým uspořádáním vztahů ve společnosti, které podle hodnotového soudu hodnotícího subjektu vyhovuje dosahování tohoto účelu. Uplatní se zde „mravní cit“.

Cit pro spravedlnost představuje specifický projev mravního citu vztahující se ke způsobu, jímž jsou mezi členy společnosti distribuovány užitky a břemena. Regulativní působení citu pro spravedlnost v pravém smyslu je podmíněna tím, že zde bude dána situace, v rámci níž budou dány podmínky pro uplatnění altruismu jako motivu chování, tj. bude zde dána dostačující míra sdílení genetické nebo kulturní informace.

Má-li být konflikt zájmů řešen rozhodnutím nositele autority, autoritativní povaha tohoto rozhodnutí je podmíněna dodržením požadavků formální spravedlnosti a ten, kdo souhlasil s tím, že bude daným rozhodnutím nositele autority vázán, má ve skutečnosti důvod k tomu toto rozhodnutí respektovat jako pro něho závazné pouze tehdy, pokud tyto požadavky budou naplněny. I tam, kde nebude možno předpokládat altruistické chování účastníků společenských vztahů, tedy požadavky spravedlnosti mohou být dodrženy na základě výhodnosti tohoto způsobu řešení konfliktu zájmů pro samotné účastníky tohoto konfliktu.

Altruismus jako motiv chování a důvod existence citu pro spravedlnost se tedy projeví jen v rámci vztahů mezi subjekty, které sdílejí dostatečně velký díl genetické nebo kulturní informace, či alespoň předpokládají, že jej sdílejí. Regulativní působení altruismu se neomezuje pouze na otázku „částečné spravedlnosti“ ale i „spravedlnosti celé“. Zde je

relevantní i otázka prosté efektivnosti příslušného uspořádání vztahů ve společnosti jako prostředku zajištění optimálních podmínek zajišťujících společenskou reprodukci. Vzhledem k tomu, že regulativní působení altruismu představuje motiv lidského chování, jeho regulativní působení je nezávislé na regulativním působení donucovacího systému příslušného právního řádu, podmínky efektivnosti působení práva v užším smyslu budou plně dány jen tam, kde podle hodnotícího subjektu bude možno považovat příslušnou právní úpravu za prostředek či alespoň ji nebude považovat za významnou překážku dosahování tohoto účelu.

III.

Samotný pojem efektivnost působení práva v širším smyslu je podmíněn tím, že prostřednictvím poslušnosti práva adresáti právních norem přispívají k účelu zajištění takového uspořádání vztahů ve společnosti, které umožní společenskou reprodukci. Poslušnost práva tak představuje hodnotu a prostředek dosahování tohoto účelu. Podle tzv. *normal justification thesis* je legitimní vykonávat autoritu a vyžadovat poslušnost pouze pokud poslušnost poskytne adresátovi příkazů nositele autority vyšší pravděpodobnost dosažení jeho vlastních cílů, než by tomu bylo, pokud by se snažil těchto cílů dosáhnout jinak. Poslušnost práva a v případě nutnosti i vynucení této poslušnosti může představovat nikoli pouze prostředek jak čelit lidskému sobectví, ale i zároveň i poskytuje možnost řešení existence informačního deficitu.

Ten, kdo věří, že dosáhl dokonalého a úplného poznání zákonitostí společenského vývoje, nezná žádné omezení ve své snaze o uskutečňování dobrého. Ve snaze o dosažení lepšího uspořádání vztahů ve společnosti je takováto osoba schopna připustit neuvěřitelné množství utrpení právě proto, že žádné překážky, které by bránily v konání dobra, nebude považovat za legitimní a žádoucí. Efektivnost působení práva v širším smyslu je proto vždy podmíněna existencí omezení ve vztahu k tomu, co je zákonodárci povoleno. Musí zde tak být omezení ve vztahu k prostředkům, jež může použít při uskutečňování dobra.

Žádnému hodnotovému soudu nesmí být nikdy přičítána absolutní platnost. U všech hodnot musí být vždy uznáváno, že jsou relativní. Otázku hierarchie hodnot musí zůstat vždy připuštěna k diskusi v rámci demokratické procedury.